

2000'Lİ YILLARDA BÖLGESEL KALKINMADA SINIR TİCARETİNİN ÖNEMİ

Yrd. Doç. Dr. Figen BÜYÜKAKIN*

ÖZ

Sınır ticareti, ülkemizin batısından gelişmişlik ve kalkınmışlık açısından geri kalmış, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nin, ekonomik ve sosyal olarak canlandırılmasına katkı sağlayan bir yoldur. Böylece, sıfır maliyetli bir yatırım olarak sınır ticareti, bölgesel kalkınmayı hızlandırırken ülke ekonomisine de önemli katkılar sağlamaktadır.

Çalışmada sınır ticaretinin işleyiş süreci, gelişimi, ekonomik ve sosyal etkileri, sınır ticaretinin olumlu ve olumsuz yönleri ele alınmış ve konu ile ilgili literatür taramasına yer verilmiştir. Daha sonra, sınır ticaretinin bölgesel kalkınma üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda Türkiye'nin de sınır ticaretini, bölgesel kalkınmayı hızlandırmada bir fırsat olarak değerlendirmesi gerektiği bulgusu elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sınır Ticareti, Bölgesel Kalkınma, Sınır Ticaret Merkezleri, Dış Ticaret
Jel Kodları: F13, F18, R11, R58.

IMPORTANCE OF BORDER TRADE IN REGIONAL DEVELOPMENT IN 2000 YEARS

ABSTRACT

Border trade, the rest in terms of development and social development of our country's west, the East and Southeast Anatolia regions, is an important way to revitalize economically. Thus, border trade as a zero-cost investment accelerates regional development while also contributing significantly to the country's economy.

In this study the functioning process of cross-border trade, development, economic and social effects, border trade and discussed the positive and negative aspects of place is given to literature on the subject. Then, limit the impact on regional development of trade is analyzed. As

* Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, bfigen@kocaeli.edu.tr

a result of the study, it was found that Turkey should consider border trade as an opportunity to accelerate regional development.

Keywords: *Border Trade, Regional Development, Border Trade Centers, Foreign Trade*

Jel Codes: *F13, F18, R11, R58.*

1. GİRİŞ

Her geçen gün önemi giderek artan sınır ticareti¹, özellikle 2000’li yıllardan sonra Türkiye ekonomisinde büyük bir ivme kazanmış ve gelişme göstermiştir. Ülke sınırları içinde yer alan ancak iki farklı gelişmişlik düzeyine ve yaşam tarzına sahip bölgelerin aralarındaki farkın ortadan kaldırılmasında ve bölgesel kalkınmanın zahmetsiz bir şekilde sağlanmasında sınır ticareti büyük rol oynamaktadır. Coğrafi konumu bakımından hem karadan hem de denizden pek çok ülkeyle sınırı olan dolayısıyla bu ülkelerle komşuluk ilişkisi bulunan Türkiye için de sınır ticareti, doğu ve batı bölgeleri arasındaki farklılıkların giderilmesi ve ülkenin her yerinde eşit paylaşımların olabilmesi için bir çözüm yolu olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye, dünya üzerinde en çok gümrük müdürlüğüne sahip olan ülkelerden biridir (Kara, 2005: 62). Sınırlardaki gümrük kapılarının, aynı zamanda birer ticaret kapısı olduğu kabul edilirse sınır ticareti açısından pek çok kapının varlığı ortaya çıkmaktadır. Böylece sınır ticareti yapan ülkeler, hemen hemen hiçbir nakliye giderine maruz kalmamaktadırlar. Ayrıca dış ticaret işlemlerinde geçerli olan bazı bürokratik uygulamaların, sınır ticaretinde istenmemesi veya muaf tutulması gibi kolaylıklar da söz konusu ticaretin önemini artıran faktörler arasında yer almaktadır.

Ülkemizdeki diğer bölgelerle kıyaslandığında, en fazla göç veren, iklim koşulları açısından oldukça zor bir yaşama biçimi sunan, eğitim ve sağlık hizmetleri ile sermaye birikimi ve girişimcilik becerisi yetersiz olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri sınır ticareti yapmak için oldukça elverişli bir konumda bulunmaktadır. Üstelik 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) dağılmasıyla komşu ülkelerin sayısında meydana gelen artış da, adı geçen bölgelerde sınır ticaretinin yapılmasını daha avantajlı hale getirmiştir. İran,

¹ Sınır Ticareti, bacasız fabrika, iş, aş ve ekmek kapısı olarak sıfır maliyetli yatırımlarla çok kişiye iş imkânı sunabilen bir sektör ve ilgili bölgede ticaretin canlanmasında motor görevi üstlenebilen bir konjektör olma özelliğine sahiptir (Özçiloğlu ve Sakar, 2011: 35).

Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan (Nahçıvan), Irak, Suriye ile yapılacak olan sınır ticareti, işsizliğin neden olduğu ekonomik problemlerin ortadan kalkmasına, ekonomik, ticari ve sosyal faaliyetlere ivme kazandırarak yeni iş olanaklarının oluşturulmasına ve ülke ihracatının artmasına, katkı sağlayacağı oldukça açıktır.

Bu çalışmanın amacı, dış ticaretin özel bir durumu olan sınır ticaretinin bölgesel kalkınmadaki önemine dikkat çekmek ve söz konusu ticaretin ülke ekonomisine olası katkılarını ortaya koymaktır. Çalışma öncelikli olarak, sınır ticaretinin tanımı ve kapsamı ile başlamakta, daha sonra sınır ticaretinin ülkedeki gelişimine ve işleyiş sürecine yer verilmekte, son olarak da sonuç ve önerilere değinilmektedir.

2. TANIM VE KAPSAM

Sınır ticareti, birbirine hem karadan hem de denizden komşu olan ülkelerin kendi aralarında düzenledikleri özel anlaşmalara dayanarak yaptıkları dış ticaretin özel bir türüdür. Sınır ticareti kavramı aynı zamanda özel anlaşmaların kıyı sınırlarını da kapsamı üzerine zaman zaman “kıyı ticareti” olarak da ifade edilmektedir (Öztürk, 2006: 109 ve Güneş vd., 2010: 2).

Daha açık bir deyişle sınır ticareti kavramı; 21685 sayılı Resmi Gazetede (1993), birbirine komşu iki ülke arasındaki sınırın her iki tarafında, devletlerin verdiği izin çerçevesinde belli kurallar, koşullar ve ölçülere dayanarak karşılıklı alışverişin yapılması şeklinde tanımlanmaktadır. Bölge ekonomisi dikkate alınarak 22540 sayılı Resmi Gazetede (1996) ise sınır ticareti, “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde bulunan sınır illerinde mukim gerçek kişilerin zaruri ihtiyaçlarını karşılamak üzere karşılıklı olarak yaptıkları ticari işlemler” olarak ifade edilmektedir. Böylece bu bölgelerdeki ekonomik kalkınmanın sınır ticareti yoluyla sağlanması ve ülkenin doğusu ile batısı arasındaki gelişmişlik farkının en düşük seviyeye indirilmesi hedeflenmektedir (Sayım ve Zengin, 2012: 223).

Sınır ticareti, başlangıçta sadece sınır illerinde yaşayan halkın zaruri ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlarken daha sonra bu illere komşu olan illerin de eklenmesiyle söz konusu ticaretin kapsamı genişletilmiştir (Orhan, 2000: 10 ve Mete vd, 2014: 3). Böylece ülkeler yakın komşuluk ilişkilerinden hareketle, hem daha kolay ve daha ucuz mal temin edebilmekte (özellikle taşıma giderlerinden kaynaklanan fiyat farklılıklarının neden olduğu maliyetlerden kurtulma olanağı elde edildiği için), hem de buldukları bölgede karşılıklı güvenin artmasını sağlayarak barış ve huzurun devam etmesine katkıda bulunmaktadır (Karabağ, 2006: 248).

Sınır ticareti, ithalatın düşük maliyetlerle yapılmasını ve ihracatın da çeşitlenerek artmasını sağladığından bölge ekonomisinin ve ticaretinin canlılık kazanmasına ve dolayısıyla yasa dışı yollardan yapılan ticaretin en asgari düzeye indirgenmesine olanak tanımaktadır (Sönmez, 1995: 21 ve Öztürk, 2006: 109). Öte yandan sınır ticareti, komşu ülkelerin gelecekte yapacakları dış ticaret işlemlerinin yapılabilmesi açısından da bir zemin hazırlamakta ve bölgede ticaret kültürünün yaygınlaşmasını sağlayarak bölge halkının ekonomik olarak güçlenmesini mümkün kılmaktadır (Başar ve Künu, 2012: 376-377; Tan ve Altundal, 2008: 14; Topay ve Çeltikçi, 2015: 301-302). Bu da ülke ekonomisinde yeni yatırım kararlarının alınmasını hızlandırıcı bir etki doğurmakta ve reel ekonomik aktivitenin artmasını sağlamaktadır. Sınır ticaretinin en önemli amaçlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Orhan: 2000; 14-15; Tan ve Altundal, 2008:14-15; Ertürk, vd., 2013: 80; Turhan, 2012: 99):

1. Bölgeye yeni yatırımlar çekerek yatırım kararı alınmasını sağlamak ve böylece bölge ekonomisini canlandırarak bölge insanının refah düzeyini yükseltmek,
2. Bölgede işsizliği azaltmak ya da istihdamını artırmak,
3. Sınır şehirlerini cazibe merkezi haline getirerek yaşamı canlandırmak,
4. Sınır ticareti için çeşitli muafiyetler getirerek, yerli esnafın ticaret yapmasını ve ticarete katılmasını kolaylaştırmak,
5. Bölge halkının nakliye giderlerinden ve fiyat farklılıklarından kurtarılarak daha ucuza mal elde etmesini sağlamak,
6. Bölgede kanunsuz olarak yapılabilecek faaliyetlerin önünü kesmek amacıyla yerli halkı ticaret yapmaya teşvik edebilecek girişimlerde bulunarak vergi kayıplarını engellemek,
7. Sınır bölgelerinde yaşayan vatandaşların ihtiyaçlarını daha hızlı bir şekilde karşılamak,
8. Birbirine komşu her iki ülkenin sınır bölgelerinde yaşayan halkının girişimcilik ruhu kazanmasına katkıda bulunmak,
9. İhracat ve ithalat yapılırken karşılaşılan çeşitli sıkıntıların azaltılarak dış ticaret hacminin artmasını sağlamak,
10. Bölgeler arası kalkınmışlık ve gelişmişlik farkını en aza indirmek,
11. Bölgedeki yerleşik yönetim sisteminin geliştirilmesine ve bu sistemle söz konusu bölgede demokratik anlayışın yerleşmesine katkıda bulunmak.

Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere özellikle bölgesel kalkınmanın elde edilmesinde sınır ticaretinin oynadığı rol ve ülke ekonomisi için önemi oldukça fazladır. Ancak bu amaçlara

ulaşabilmek için aşağıda yer alan koşulların gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Başar ve Kücü, 2012: 364):

1. İki ülkenin komşu veya birbirine sınırlarının olması,
2. Ülkelerin kendi aralarında yaptıkları bir dış ticaret anlaşmasının bulunması,
3. Taşıma giderlerinin en düşük düzeyde olması,
4. Dış ticaret yapacaklara çeşitli kolaylık ve indirimler uygulanması,
5. İki ülke arasında herhangi bir siyasi sorunun bulunmaması ve otoritelerin sorun teşkil etmeyecek politikalar izlemeleri,
6. İki ülkenin sınır bölgelerinde yaşayan insanların temel ihtiyaçlarının belirlenmesi,
7. Bölgede ihtiyaç olarak tespit edilen ürünlerin üzerindeki engellerin asgari düzeye indirilmesi.

Kısaca özetlemek gerekirse; sınır ticareti, birbirine komşu olan ülkelerin karşılıklı olarak ekonomik, siyasi ve kültürel etkileşiminin olumlu yönde ilerlemesine katkıda bulunmaktadır. Özellikle bölgesel kalkınma açısından değerlendirildiğinde, sınır ticareti ülkelerin hem milli gelirinin ve üretiminin arttırılmasını sağlamakta hem de sosyal, ekonomik, teknolojik ve kültürel yapılarının değiştirilmesini, halkın değer yargılarının dünya standartlarında gelişmesini ve gerekli tüm yeniliklerin kolayca elde edilebilmesini mümkün kılmaktadır. Bu nedenle söz konusu ticaret dünyadaki pek çok ülke tarafından tercih edilen bir uygulamadır. Finlandiya-Norveç, Çin-Pakistan, ABD-Kanada, Mısır-Sudan, Endonezya-Malezya, Tayland-Myanmar, Çin-Hindistan ülkeleri arasındaki sınır ticareti bu uygulamaya örnek gösterilebilirler (Öztürk, 2006:109-110 ve Başar ve Kücü, 2012: 368-369).

2.a. Sınır ticaretinin işleyiş süreci

Ortak sınıra sahip, iki ülke arasında yer alan sınır kapılarındaki geçişler, genellikle pasaportsuz olarak yapılabilmektedir (Topay ve Çeltikçi, 2015: 300). Bu da ülkeler arasındaki karşılıklı ilişkilerin daha da kuvvetlenmesine neden olmaktadır. Buradan hareketle sınır ticareti, önceleri sadece merkezden görevlendirilen elemanlarca yapılırken, daha sonra ticaretin yoğunluk kazanmasıyla söz konusu işlemlerin Valiliklerce yürütülmesine karar verilmiştir. Buna istinaden ilk olarak da Ağrı Valiliği bünyesinde “Sınır Ticareti Bürosu” kurulmuştur (Öztürk, 2006: 110).

Öte yandan, bölgede yer alan bir ilin sınır ticareti yapabilmesi ve komşu il statüsünden yararlanıp sınır ticareti kapsamında faaliyet gösterebilmesi için Milli Savunma Bakanlığı,

İçişleri Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı ve Gümrük Müsteşarlığından oluşan bir komisyonun konu ile ilgili değerlendirme yaparak Başbakanlığa sunması gerekmektedir (Mercan, 2011: 2). Dolayısıyla sınır ticaretinin başlatılabilmesine ilişkin karar verme hakkı ve yetkisi Başbakanlığa ait olmaktadır. Ancak sınır ticaretinin amacına uygun bir biçimde yürütülmesi, Valiliklerin sorumluluğundadır ve işlemler Vali veya Vali Yardımcısı başkanlığında toplanan, oybirliğiyle karar alan ve 8 üyesi bulunan İl Değerlendirme Komisyonu tarafından düzenlenen Uygunluk Belgesi kapsamında gerçekleştirilmektedir (Turhan, 2012: 100). İl Değerlendirme Komisyonu'nun üyeleri, İl Jandarma Komutanlığı ya da İl Emniyet Müdürlüğü temsilcisi, Defterdar, Gümrük Müdürü, Bilim Sanayi ve Teknoloji İl Müdürü, Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürü, İl Ticaret Odası veya İl Ticaret ve Sanayi Odası ile Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği temsilcilerinden oluşmaktadır. İl Ticaret ve Sanayi Odaları ise aynı zamanda ilgili komisyonun sekreteryası olarak da görev yapmaktadırlar (Karluk ve Dural, 2010: 53).

14451 Sayılı Kararın yayımlandığı Resmi Gazetede (2008), sınır ticaretinin yetkili sınır illerinde yerleşmiş ve en az iki yıllık bir faaliyet geçmişine sahip olan esnaf ve tacir tarafından yapılabileceği belirtilmektedir. Buna göre sınır ticareti yapmak isteyenler, sınır ticareti belgesi almak üzere ilgili ildeki İl Ticaret Odası veya İl Ticaret ve Sanayi Odası'na başvurmak zorundadırlar. Bundan sonra söz konusu odalar yapılan talepleri değerlendirerek Değerlendirme Komisyonuna iletmekte, Komisyonda, kendisine yapılan müracaatları başvurudan itibaren 10 işgünü içerisinde inceleyip sonuçlandırmaktadır (GGM, 2013: 1). Müracaatları uygun görülen esnaf ve tacirler, Valilikçe; geçerlilik süresi 1 yıl olan ve süre sonuna gelindiğinde yeni bir talep yapılarak yeniden düzenlenmesi gereken, üstelik herhangi bir şekilde devri mümkün olmayan (belgenin devrinin gerçekleşmesi söz konusu olursa, belge süresiz olarak geçersiz olur ve yeniden düzenlenemez) Sınır Ticareti Belgesi almaya hak kazanmaktadırlar. Bu belge sınır ticareti yapmak için gereklidir. Ancak, İl Ticaret ve Sanayi Odası tarafından verilen İthalata Uygunluk Belgesi ile ithalat yapmak mümkündür (Resmi Gazete, 2009: 27230).

Bu nedenle ithalat yapmak isteyen yerleşik esnaf ve tacirler, ildeki İl Ticaret Odası veya İl Ticaret ve Sanayi Odası'na başvurarak İthalat Uygunluk Belgesi için talepte bulunurlar. Yapılan talepler Oda tarafından Değerlendirme Komisyonuna iletilerek, başvurudan sonra 10 iş günü içinde Komisyonun cevap vermesi beklenir. Değerlendirme sonunda müracaatları uygun görülen esnaf ve tacir adına her bir ürün için geçerlilik süresi 45 gün olan (bu sürenin uzatılması kesinlikle mümkün olmayıp sadece Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca hasat

dönemlerinde belirlenen bazı tarım ürünlerinin ithalatı yapılırken belgenin daha kısa süreler için düzenlenebilmesi söz konusu olmaktadır) ayrı bir İthalat Uygunluk Belgesi verilmektedir (GGM, 2013: 1). Bu belgenin düzenlenmesi aşamasında şu kriterler dikkate alınmaktadır GGM, 2013:1):

- İl ihtiyacı ölçütü ile talep sahibinin vergi ve sosyal sigorta prim borcunun olup olmadığı,
- Son yıla ait işletme cirosu,
- Esnaf ve tacirin faaliyette bulunduğu sektör,
- Adına düzenlenmiş İthalat Uygunluk Belgeleri ile gerçekleştirilen ithalata ilişkin veriler.

Oysa sınır ticareti kapsamında, dış ticaret yapan “gerçek ya da tüzel kişi” firmaların sadece 2 yıl süresince sınıra yakın alanlarda oturması ve tespit edilen miktar sınırlandırmalarına uymaları yeterli olmaktadır (Tan ve Altundal, 2008: 14 ve Karabulut, 2005: 139). Ayrıca firmalar için belirli bir sermaye düzeyi ve belirli bir ölçek şartı da bulunmamakta, ticaret takas, karşı alım ve dengeleme gibi karşı ticarete dayalı ödeme biçimleriyle veya nakit ya da nakit benzeri varlıklarla finanse edilebilmektedir (Sayım ve Zengin, 2012: 229). Mal teslimatı da genellikle kara yoluyla gerçekleştirilmektedir.

Sınır ticaretinde daha çok geleneksel ürünler için uygulanacak olan, miktar kotası ve değer limiti büyük önem taşımaktadır. Değer limiti, karşı ülkeye sınırı olan illerin nüfuslarına paylaştırılmakta ve herhangi bir ürün için düzenlenen İthalat Uygunluk Belgesinin işlem hacminin, faaliyette bulunduğu alana ilişkin değer limitinin (50 milyon dolar tarım ve 50 milyon dolar sanayi olmak üzere ülke olarak toplam 100 milyon dolar) % 5’ini geçmemesi gerekmektedir (Karluk ve Dural, 2010: 54). İthalata uygulanan kotalar ve ithalat sınırlamaları, Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından belirlenmekte, daha sonra da 5 iş günü içinde ilgili valiliklerce ilgili meslek kuruluşları aracılığıyla esnaf ve tacire duyurulmaktadır (Resmi Gazete, 2009: 27230 ve Tayfur ve Kara, 2010: 433-434).

Valiliklerinin kurdukları, şirket, vakıf, vb. kurumların sınır ticareti yapmaları yasaklanırken, 2000 yılından itibaren sadece ilgili ilde en az üç aydır faaliyette bulunan tüzel kişilere sınır ticareti yapma hakkı tanınmıştır. Öte yandan ticarete konu olan malların il dışına çıkarılması durumunda, ya belgelerin iptal edilmesi ya da cezai yaptırımların uygulanması gibi doğrudan ceza kesilmesi yoluna da başvurulmaktadır (Bayhan vd., 2010: 469). Özetlemek gerekirse; sınır ticaretinin yapıldığı bölgelerde faaliyette bulunan tacir ve esnaf, herhangi bir dış ticaret prosedürüne uymak zorunda kalmadan yetkili ilin Valiliğinden alacakları belgelere

istinaden basitleştirilmiş yollarla ticaret yapma kolaylığı elde etmekte ve sermaye birikimi sağlamada büyük avantajlara sahip olabilmektedirler (Sayım ve Zengin, 2012: 222).

2.b. Sınır ticaretinin ekonomik ve sosyal etkileri

Günümüz dünyasında küreselleşme, siyasi sınırlar korunurken ekonomik sınırların kaybolmasına yol açan, ülkelerin kalkınması için bölgesel ve küresel ekonomik ilişkilerin kurulmasının önemini arttıran bir etken olmuştur. Aynı zamanda küreselleşme, geleneksel bölgesel kalkınma politikalarının yetersizliğini de ortaya çıkaran ve bu nedenle uzmanları yeni strateji arayışlarına yönelten bir faktördür. Dünya genelinde her alanda meydana gelen değişimler ve gelişmeler, ülkeler ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının ortaya çıkmasına neden olduğundan uzmanlar tarafından belirlenen yeni bölgesel kalkınma stratejileri ile yeni kurum (kalkınma ajansları gibi) ve araçlar (sınır ticareti gibi) hayata geçirilmiştir (Beyoğlu ve Alpaydın, 2010: 295).

Böylece, dış ticaret ve dış ticaretin özel bir türü olan sınır ticareti, bir ülkenin az gelişmiş bölgelerindeki kaynakların etkin kullanımını, küresel boyutta üretimin gerçekleştirilmesiyle yatırım-üretim-ihracat zincirinin kurulmasını ve sonuç itibarıyla ülkelerin büyümesinin ve refahının artırılmasını kolaylaştıran bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü komşu ülkelerle bu yolla kurulan ticari ilişkiler, hem bölgesel entegrasyonun sağlanmasını hem de bölgesel işbirliğinin geliştirilerek bölge ekonomisinin ivme kazanmasını kolaylaştırmaktadır (Öcal vd. 2010: 70).

Söz konusu edilen bölgesel entegrasyon ve bölgesel işbirliği, aynı zamanda iki farklı ülkenin ortak bir hedefe doğru birlikte yol alma kararından doğan stratejik işbirliğinin de bir uzantısı olma özelliği taşımaktadır (Ardahan, 2010, s.219). Uluslararası piyasalarda rekabetin yıkıcı etkilerinin belirginleşmeye başlaması ve ortaya çıkan risklere karşı ülkelerin anlaşarak güçlerini korumak ve daha da artırmak için işbirliği yapma yoluna gitmeleri, ekonomik aktörlerin kendi istekleriyle olabileceği gibi devlet eliyle de teşvik edilebilmektedir Ülkeler veya işletmeler arasında; yatay stratejik işbirliği (aynı sektörde faaliyet gösteren aktörler tarafından oluşturulan işbirliği), dikey stratejik işbirliği (bir malın veya hizmetin üretim aşamalarının birinde faaliyette bulunan aktörlerin aralarında yaptıkları işbirliği) ve karma stratejik işbirliği (farklı sektörlerde faaliyet gösteren aktörler arasında kurulan işbirliği) olmak üzere üç farklı şekilde stratejik işbirliği kurulabilmektedir (Özcan, vd. 2010a: 146).

Bu tür oluşumlar, ülkeleri karşılıklı olarak ihtiyaçlarını belirleyip sürdürülebilir bir katma değer sağlamak için sınır ticaretine yön verme imkanı da tanımaktadırlar. Ayrıca bölgenin gelişimi için yerel yönetimlerin de destekleyeceği stratejik işbirlikleri, sınır ticaretinin kurumsal bir yapıya kavuşmasına ve bölgede bir hareketliliğin elde edilmesine yardımcı olmaktadır. Böylece sınır ticareti, coğrafi yapısı ve konumu gereği yüksek ticari maliyetlere sahip bölgelerde önemli bir fırsat olma özelliği taşıdığı için stratejik işbirlikleri bu fırsatın en iyi şekilde değerlendirilebilmesini sağlamaktadır (Özcan, vd. 2010a: 146).

Dünyadaki serbest ticaret uygulamalarına bakıldığında, gelişmekte olan ülkelerin, üretim yaparken kullanacakları hammaddeyi elde edebilmek için işlenmiş ürün ihracı yaptıkları, sanayisi gelişmiş ülkelerin ise sanayi malları yerine hammadde ithal ettikleri gözlenmektedir. Buna karşın; ülke sınırları içinde bazı bölgeleri gelişmiş olmasına rağmen, diğer bölgeleri bu bölgelere göre daha az gelişmiş ülkeler (Türkiye, Suriye, İran, Azerbaycan, Irak, Gürcistan gibi) gelişmeyen bölgelerde ekonomik ve sosyal hayatı canlandırabilmek ve bölgenin kalkınmasını sağlayabilmek amacıyla sınır ticareti yapma kararı almaktadırlar (Başar ve Künu, 2012: 369). Sınır ticareti kapsamındaki ülkeler birbirlerinin çıkarlarını gözeterik, ticarete konu ürünlerin kotalarını, çeşitliliğini ve ticaret uygulamalarını belirlerken karşılıklı anlaşma yoluna gitmekte ve ilişkilerini kuvvetlendirmektedirler. Böylece bölgesel bazda dış ticaret hacmi de artış göstermektedir.

Sınır ticaretinin ekonomik ve sosyal hayata yönelik önemli katkıları bulunmaktadır. Öncelikli olarak ekonomik katkılar içinde (Marangoz vd. 2010: 166-167; Sugözü ve Atay, 2010: 61-62; Öcal vd. 2010: 70; Başkan ve Göker, 2010: 197);

- Bölgelerin geri kalmışlığının ve bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılması,
- Fakirlik ve işsizlik sorununun çözümünde kritik rol oynaması veya özellikle nakliyecilik sektöründe istihdamın artmasını sağlaması,
- Türk mallarının ticaret yapılan ülkelerde tanınmasını ve kullanımının yaygınlaşmasını sağlayarak, söz konusu mallara yönelik talebin daha da artarak ihracatın dolayısıyla da bölgesel dış ticaret potansiyelinin artmasına yol açması,
- Dış ticaret yapmak için gerekli olan belgelerin elde edilmesinde karşılaşılan formalitelerin ve bürokratik engellerin sınır ticaretinde bulunmayışı ve bu yolla sınır ticaretinin söz konusu engellerin dış ticareti sınırlayıcı yönünü telafi etme rolünü üstlenmiş olması,
- Anlaşmaya bağlı olarak malların ucuz ve kolay temin edilmesinin önce bölge ekonomisinin daha sonra da ülke ekonomisinin kalkınmasına önemli katkıda bulunması,
- Bölge halkının ihtiyaçlarının yerinde temin ve tedarik edilebilmesi ve böylece bölge ekonomisinin canlılık kazanması,

- Bölge insanının daha ucuza mal elde edebilmesi, mal kaçakçılığının² asgari düzeye indirilebilmesi,
 - Ülkede coğrafi koşullardan dolayı üretimi gerçekleşmeyen ürünlerin (petrol ve bazı tarım ürünleri gibi), sınır ülkelerinden kolaylıkla getirilebilmesi, ülkede yaşanacak darboğazların kolaylıkla aşılabılmesine imkan tanınması,
 - Sınır ticaretinde önemli oranlarda tarife ve miktar indirimleri uygulandığı için, ürün çeşitliliğinin artması ve pazar yelpazesinin genişlemesi,
 - Ticarete konu mallara uygulanan vergilerde indirim yapılması, söz konusu malların düşük gelir düzeyine sahip olan halk tarafından da ucuza temin edebilmesinin mümkün olması,
 - Sınır ticareti yoluyla kazanılan gelirler, yine aynı bölgede yatırıma dönüştürülerek, bölge ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunması,
 - Bölgenin doğal ticaret akımlarının kontrollü bir şekilde kesintisiz olarak yapılmasına imkan tanınması,
 - Söz konusu ticaret yoluyla ülkeye getirilen ürünlerin (özellikle akaryakıt), Türkiye'nin enflasyonla mücadele politikalarını destekler nitelikte olması,
 - Piyasa fiyatlarını düzenleyici rolü olması ve özellikle de nispi fiyatları azalış yönünde etkilemesi,
 - Ülkede üretilmeyen bazı tarım ürünlerinin sınır ticareti yoluyla ithal edilerek tedarik edilmesinin normal ithalata oranla daha ucuz olması,
 - Sınır ticareti yapan kesimin önemli oranda sermaye birikimi elde etmesinin imkan dahilinde olması,
 - Ülkeye kalitesiz ürünlerin girmesi, haksız rekabete yol açmakta ve bölge halkından zenginlerin oluşmasıyla ülkede gelir dağılımının bozulması gibi etkiler yer almaktadır.
- Sınır ticaretinin sosyal etkileri, domino etkisi kapsamında birbiriyle zincirleme olarak etkileşim göstermektedirler. Söz konusu etkiler arasında (Sugözü ve Atay, 2010: 61-62; Başkan ve Göker, 2010: 197; Öcal vd., 2010: 70 ve Dural ve Göktepe, 2010: 233-234);
- Ticaretin bölgede yaygınlaşması, çiftçilerin ve serbest meslek sahiplerinin esnaf ve tüccar olarak meslek değiştirmelerine neden olarak ekonomik gelişmeye ve gelir seviyelerinin artmasına yol açması,
 - Halkın refah düzeyinin artması ve bölge halkının müteşebbis ruhunun gelişmesine katkıda bulunması,

² Sınırdaki yapılan kaçakçılık faaliyetleri argoda, "Karınca Ticareti" olarak ifade edilmektedir (Sugözü ve Atay, 2010: 61).

- Her şeyin devletten yapılmasını bekleyen halkın, sınır ticareti yoluyla öz güven kazanması ve yeni yatırım kararları alma girişiminde bulunması,
- Sınır ticaretinin bölge insanının ihtiyaçlarını karşılama ve gelir kapısı olma etkisi yoluyla ekonominin canlanmasını sağlayarak terörist faaliyetlerin baskı altına alınmasını mümkün kılması,
- Bölge halkının gelir seviyelerinin yükselmesi, iş piyasasının hareketlenmesine ve kültürel zenginliklerin çoğalmasına yardımcı olması,
- Bölgelerarası gelişmişlik uçurumunun ortadan kalkmasını sağlaması ve en önemlisi de bölgelerarası göçü engellemesi bulunmaktadır.

2.c. Sınır ticaretinin olumlu ve olumsuz yönleri

Sınır ticaretinin neden olduğu ekonomik ve sosyal etkiler, ülke ekonomileri için büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte, sınır ticaretinin ülkelere olumlu katkı sağlaması mümkünken (bu bir avantajdır) olumsuz bir takım etkilerinin de bulunması söz konusudur (bu da dezavantajdır). Öncelikli olarak olumlu etkileri, ekonomik ve sosyal etkilerle bütünleştirildiğinde aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Özçiloğlu ve Sakar, 2011: 37 ve Kilis Ticaret ve Sanayi Odası, 2010: 309-310):

- Sınır ticareti yoluyla yapılan ithalatta tek ve maktu vergi uygulanmaktadır. Bu tür işlemlerde Gümrük vergisi oranı sıfırdır. Ayrıca, Katma Değer Vergisi ile Özel Tüketim Vergisi de dikkate alınarak hesaplanan vergiler toplam olarak tahsil edilmektedir.
 - Sınır ticaretine konu edilen ürünler, “Dış Ticarete Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Rejimi Kararı” uyarınca, ihracat ve ithalat denetimlerinden muaf tutulmaktadır. Buna karşın ithalat yapılırken ithal edilen ürünlerin güvenliğinin sorumluluğu ithalatçıya aittir.
 - Sınır ticareti, formalitelerden ve bürokratik işlemlerden büyük ölçüde arındırılmıştır.
 - Söz konusu ticaret, birbirine sınır iki ülke arasında gerçekleştiği için taraflar arasında ulaşım ve anlaşma kolayca sağlanmaktadır.
 - Küçük bir sermayeye sahip olan herkes sınır ticareti yapabilmektedir.
- Olumsuz yönleri ele alındığında ise (Sugözü ve Atay, 2010: 61-62; Özçiloğlu ve Sakar, 2011: 38; Kalaycı ve Doğan, 2010: 634; Dural ve Göktepe, 2010: 232-234 ve Öztürk, 2006: 116);
- Sınır ticaretine sadece Ekonomi Bakanlığı tarafından belirlenen ürünler konu edilebilmektedir. Aynı zamanda bu ürünler kotalarla miktar sınırlamalarına tabii tutulmaktadır.
 - Sınır ticareti kapsamına girmeyen ürünlerin ithalatı yasaktır. Sınır ticareti anlaşması gereğince ithali gerçekleşen ürünler, sadece yetkili sınır illerinde ikamet eden esnaf ve tacire satılabilirler, söz konusu ürünlerin bütün ülke de serbestçe dolaşımı yapılamamaktadır.
 - Sınır ticaretinde maksimum 50 bin Dolarlık ithalatın yapılmasına izin verilmektedir.

- Sınır ticareti kapsamındaki ürünler, sadece sınır ticareti yapılan komşu ülkelerde üretilen ürünler olmalıdır. Diğer ülkelere ait ürünlerin ticareti yasaktır.
- Sınır ticareti yapmak isteyen esnaflar, Sınır Ticaret Belgesi alabilmek için ticaretin yapıldığı illerde minimum iki yıl faaliyette bulunmak zorundadırlar. Ancak hizmet kolunda çalışan esnaf ve tacirler için Sınır Ticaret Belgesinin düzenlenmesi gerekmemektedir.
- Sınır ticareti ile gelir elde eden esnaflar, başka illere yatırım yapma kararı verdiklerinde bölgenin gelişimi olumsuz yönde etkilenebilmektedir.
- Sınır ticareti yoluyla bölgeye gayri-resmi (kaçak) olarak giren petrolün, benzin istasyonlarında vergisiz satılması ile ülke büyük oranlarda vergi kaybına uğramaktadır.
- Sınır ticareti yoluyla ülkeye giren kalitesiz petrol, haksız rekabete yol açtığından kısa sürede zengin bir kesimin oluşmasına neden olmakta ve bu da ülkenin gelir dağılımının bozulmasına yol açmaktadır.
- Sınır ticareti yapılırken kaçakçılıkla yani gayri-resmi yollarla ülkeye sokulan malların kayıt altına alınmaması kayıt dışı ekonominin yaygınlaşmasını kolaylaştırmaktadır.
- Sınır ticareti kapsamındaki bazı ürünlerin ithali izinle mümkün olmasına rağmen, bu ürünlerin hasat zamanı ithal edilmesi yasaktır. Böyle bir durumda yerli üretici olumsuz etkilenmekte ve haksız rekabete maruz kalmaktadır.
- Sınır ticareti yoluyla ithal edilen ürünlerin büyük bir çoğunluğu kalitesizdir. Sınır ticareti yoluyla ülkemize giren kalitesiz akaryakıt çevre kirliliğine neden olmaktadır.
- Sınır ticareti yoluyla getirilen hayvanların da hastalıklı olması yerli üreticiyi zor duruma düşürmektedir.

3. TÜRKİYE’DE SINIR TİCARETİNİN GELİŞİMİ

Sınır ticareti uygulaması Türkiye’de ilk kez, 1972 yılında 1615 sayılı Gümrük Kanunu içinde denetlenmesi gereken bir alan olarak ortaya çıkmıştır (Beyoğlu ve Alpaydın, 2010: 297). Daha sonra 1978-1979 dönemindeki petrol ve döviz krizi nedeniyle hem krizi aşmak hem de mal karşılığında petrol alımını daha kolay ve daha ucuz bir şekilde gerçekleştirebilmek için Ağrı-Gürbulak sınır kapısından İran’la sınır ticareti yapılmaya başlanmıştır (Tan ve Altundal, 2008: 20). Ayrıca bu ilde sınır ticaretinin düzenlenmesi amacıyla, Valilik bünyesinde faaliyet gösteren bir “Sınır Ticareti Bürosu” kurulmuştur.

1980 yılında yayınlanan Sınır Ticareti Yönetmeliği ile Türkiye ile İran arasındaki sınır ticareti, hukuki bir boyut kazanmıştır. 1982 yılında ise sınır ticaretine ayrıca İhracat Rejimi Kararı ve İhracat Yönetmeliği içinde yer verilmiş olması oldukça önemli bir gelişme niteliği taşımaktadır (Öztürk, 2006: 111). Bu gelişmenin ardından sınır ticareti fiilen 1986 yılından sonra VII. Beş

Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan Bölgesel Gelişme Politikaları kapsamındaki düzenlemeler doğrultusunda, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde hız kazanmış ve ülke sınırları içindeki bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmada lokomotif rolü oynamıştır (Kara, 2005: 62). Yıllar içindeki gelişmeler ise aşağıdaki gibidir (bkz. Tablo: 1) (Orhan, 2000: 20-24; Öztürk, 2006: 110-114; Milliyet.com.tr. 29.10.2016):

1985'te Suriye ile Gaziantep-Öncüpınar ve Karkamış sınır kapısı;1986'da yine Suriye ile Hatay-Cilvegözü sınır kapısı;1987'de İran ile Van-Kapıköy sınır kapısı;1988 yılında İran'la Hakkari-Esendere, sınır kapısı;1989 yılında da Bağımsız Devletler Topluluğu (Gürcistan) ile Artvin-Sarp sınır kapısı, sınır ticaretine açılmıştır.

Öte yandan; 1989'da Erzurum'un İran'la Ağrı-Gürbulak sınır kapısından ve Bağımsız Devletler Topluluğu (Gürcistan) ile de Artvin - Sarp sınır kapısından; 1990'da Kars'ın İran'la Ağrı-Gürbulak sınır kapısından ve Bağımsız Devletler Topluluğu (Gürcistan) ile de Artvin-Sarp sınır kapısından; 1990'da da Mardin, Hakkari ve Şırnak illerinin Irak ile Mardin-Habur sınır kapısından sınır ticareti yapmalarına izin verilmiştir. 1992 yılı itibarıyla Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ile Iğdır ilinin Dilucu sınır kapısı açılmıştır.

1993 yılında Suriye ile Mardin ilinin Nusaybin sınır kapısı açılmış, ancak 2011'de Suriye'deki iç kargaşa nedeniyle ticarete kapatılmıştır. 1995 yılında Gürcistan ile Ardahan ilinin Türkgözü sınır kapısı hizmet vermeye başlamıştır.1996'da Suriye ile Şanlıurfa'nın Akçakale sınır kapısından sınır ticareti yapılmasına izin verilmiştir.1997 yılında ise, Bulgaristan ile Edirne ilinin Kapıkule sınır kapısı, sınır ticareti yapmaya yetkilendirilmiş olmasına rağmen 2000 yılında bu uygulamaya son verilmiştir.

Tablo 1: Türkiye'de Sınır Ticareti Yapmaya Yetkili İller ve Sınır Ülkeler

İller	Gümrük Kapısı	Ülkeler
Ardahan	Türkgözü, Aktaş	Gürcistan
Ağrı	Gürbulak	İran
Van	Kapıköy	İran
Artvin	Sarp	Gürcistan
Iğdır	Dilucu, Gürbulak	Nahçıvan*
Kars	Dilucu	Nahçıvan*
Kilis**	Öncüpınar	Suriye
Şanlıurfa	Akçakale	Suriye
Mardin	Nusaybin	Suriye
Şırnak	Habur	Irak
Gaziantep	Karkamış	Suriye

Hakkari	Esendere	İran
Hakkari	Üzümlü, Derecik, Habur	Irak
Hatay	Cilvegözü	Suriye

* Nahçıvan bir ülke olmayıp Özerk Cumhuriyet statüsüne sahiptir.

** Başlangıçta Öncüpinar sınır kapısı, Gaziantep ilinin Suriye ile sınır ticareti yaptığı bir kapı iken Kilis'in Gaziantep'ten ayrılıp il olmasıyla bu ilin sınırları içinde yer almış ve Kilis ilinin sınır kapısı haline gelmiştir.

Kaynak: 8478 Sayılı Resmi Gazete, 2016, Erişim: 10.11.2016.

2008 yılında Suriye ile Gaziantep ili Öncüpinar sınır kapısı, Kilis ili Öncüpinar sınır kapısı olarak değiştirilmiştir.2014 yılında Irak ile Hakkari ilinin Üzümlü ve Derecik sınır kapıları açılmış, ancak Üzümlü sınır kapısı 2015'de kapanmasına rağmen 2016'da yeniden açılmıştır.2016 yılında Gürcistan ile Ardahan Aktaş sınır kapısı sınır ticaretine açılmıştır.

Buradan diyebiliriz ki; sınır ticareti uygulaması, başlangıçta sadece başka bir ülkeye sınırı olan illerde gerçekleşirken zaman içinde hızlı bir gelişme göstererek yayılmış ve ticareti yapan il'e komşu olan illerin de (mücavir il) sınır ticareti yapabilmelerine imkan tanınmıştır. Ancak sınır ticareti diğer komşu illere kaydırılarak alanı genişletilmesine rağmen zaman zaman ekonomik nedenlerle zaman zaman da siyasi nedenlerle kapsamı genişletme ya da daraltma gibi değişikliklere maruz kalmıştır (Tan ve Altundal, 2008: 21).

Önceleri, sınır ticareti yapılan illerde, valilerde bulunan yetki,98/12254 Bakanlar Kurulu kararıyla Dış Ticaret Müsteşarlığı'na devredilmiştir. Özellikle petrol ürünlerini kapsayan işlemlerde ilk olarak Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının görüşü alınmakta daha sonra Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından, uygunluk belgesi düzenlenerek valiliklere bildirilmektedir (Öztürk, 2006: 112). Bunun haricindeki ürünlerde ise Valiliğe yapılan talepler, Dış Ticaret Müsteşarlığına bildirilerek müsteşarlığın değerlendirmesine sunulmakta ve Uygunluk Belgesi düzenlenerek Valiliklere gönderilmektedir (Öztürk, 2006: 112). Ülkemizde sınır ticareti yapan iller ve ticaretin yapıldığı ülkelerle sınır kapıları Tablo 1'de gösterildiği gibidir.

Ayrıca ilgili resmi gazetede yer alan gümrük hattı üzerinde açık pazar ilan edilen gümrük kapılarının bulunduğu iller ve ticaret yapılan ülkeler Tablo 2'de belirtilmektedir. Fakat söz konusu pazar alanlarındaki ticari işlemlerde petrole dayalı ürünlerin ticareti yasaklanmıştır.

Tablo 2: Açık Pazar Yapılan İller, Gümrük Kapısı ve Ülkeler

İller	Gümrük Kapısı	Ülkeler
Ağrı	Sarısü	İran
Van	Başkale-Gelincik	İran
Van	Kapıköy	İran
Van	Çaldıran-Çilli	İran

Hakkari	Esendere	İran
Hakkari	Şemdinli-Çatdüzü	Irak
Hakkari	Çukurca-Üzümlü	Irak

Kaynak: Başar ve Künü, 2013: 368.

Tablodan da anlaşıldığı üzere, İran ve Irak ile üç ilimizden toplam 11 kapıda açık pazar alanlarında sınır ticareti yapılabilmektedir.

Sınır ticareti gümrük kapılarında yapılabildiği gibi ek olarak Sınır Ticaret Merkezlerinde de yapılabilmektedir. 27230 Sayılı Resmi Gazetede (2009) yayınlanan Karar uyarınca belirtilen illerde kurulabilen ve sınır ticaretinin yapılabildiği, ihracat ve ithalat alanlarının bulunduğu ve gümrük işlemlerinin yürütüldüğü Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesi dışında tutulan Merkezler, Sınır Ticaret Merkezleri olarak faaliyet göstermektedirler. Bulunduğu ilin İl Özel İdaresi Sınır Ticaret Merkezi işleticisi olarak; Sınır Ticaret Merkezinde faaliyet gösteren mağazalar da Sınır Ticaret Merkezi mağazaları olarak tanımlanmışlardır.

Tablo 3: Sınır Ticaret Merkezleri

İli	Sınır Ticaret Merkezleri	Ülke
Ağrı	Sarısu	İran
Hakkâri	Esendere	İran
Van	Kapıköy	İran
Iğdır	Dilucu	Nahçıvan

Kaynak: 27230 Sayılı Resmi Gazete, 2009, Erişim: 14.11.2016.

İlk olarak 2003 yılında, 2003/5408 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla, kaçakçılık, rant sağlama gibi gayri resmi uygulamaları engellemek amacıyla, Sınır Ticaret Merkezleri faaliyete geçirilmişlerdir. Ülkemizde sınır ticareti 13 ilde 18 sınır kapısında yapılmasına rağmen Sınır Ticaret Merkezlerinin sayısı sadece 4'tür (Tablo 3). Sayının az olmasında, Sınır Ticaret Merkezlerinin kurulması aşamasında tek bir ülkenin kendi başına karar vermesinin mümkün olmaması, sınırın her iki tarafı arasında konunun müzakere edilerek karara bağlanması ile bir anlaşmanın imzalanmasını gerektirmesi etkili olmaktadır (Özçelik vd., 2015: 223-224).

Bu merkezlerde dış ticaret işlemleri için "Gümrük Beyannamesi" düzenlenirken, tacir ve esnafın "Sınır Ticareti Belgesi" ne sahip olmaları gerekmektedir. Ayrıca ithalat yaparken; "Sınır Ticaret Belgesi" nin yanında, "İthalat Uygunluk Belgesi"; ihracat yaparken de "Sınır Ticaret Belgesi" ile birlikte "ihraç edilen eşya faturası" ve "İhracatçı Birliğince onaylanmış Gümrük Beyannamesi" de istenmektedir (GGM, 2013: 2).

4. LİTERATÜR TARAMASI

Sınır ticareti ile ilgili bilgiler, 2000 öncesinde daha çok yasal düzenlemeler ve uygulamalardan oluşmakta iken, 2000’li yıllardan sonra konu ile ilgili akademik çalışmaların sayısında önemli bir artış meydana gelmiştir. Bunun iki nedeni bulunmaktadır (Aras, 2014: 20): Birincisi, ülke genelinde üniversite sayısının artması ve sınır bölgelerindeki üniversitelerin sosyal bilimler alanındaki çalışmalara önemli destekler vermesi; İkincisi ise, ülke sınırlarının dışında yaşanan köklü değişimler, gelişmeler ve siyasal olayların ülkeye yansımalarıdır. Özellikle 1990’lı yılların başlarında Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla Gürcistan ve Ermenistan’ın yeni komşularımız olması ve Ortadoğu’daki Irak ve Suriye’de başlayan değişimlerin, yaşanan krizlerin, çatışmaların ve savaşların etkileri, küreselleşmenin medya araçları, çok uluslu şirketler, göç, mülteciler gibi farklı alanlardaki yansımaları ile mevcut ülke yönetiminin dış politikada takındığı tavır ve kurduğu diyaloglar onunun önemini ortaya koyan gelişmelerin en önemlileridir. Türkiye komşuları ile olan ilişkilerinde ekonomik, siyasal, sosyal her ne şekilde olursa olsun kimi zaman işbirliği içinde kimi zaman da çatışma halinde olabilmektedir. Bu durum sınır illerinin hareketlenmesine ve gelişmelerin değerlendirilmesi yönünde çalışmaların artmasına yol açmaktadır.

Sınır bölgelerinde siyasal sınırların bulunmasına ve alınan sert güvenlik önlemlerine rağmen tarih boyunca bir arada yaşamış, ortak kültüre, akrabalık ilişkilerine sahip olan halklar arasında alış-veriş her zaman devam etmiştir. Bu nedenle sınır ticareti bölge halkı için önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Bu noktadan hareketle, sınır ticaretinin geliştirilmesi, sorunlarının çözüme kavuşturulması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınır ticaretine doğrudan konu edinen çalışmalar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Koday (1994), Türkiye’yi Türk Cumhuriyetlerine bağlayan bir kapı olan Sarp sınır kapısının 1988 yılında açılmasıyla köy halkının temel geçim kaynağı çay ziraatı iken bu gelişmeden sonra ticaret ve nakliyeciliğin ön plana çıktığı ve halkın gelir seviyesinin yükseldiği konusuna dikkat çekmiş ve sorunların giderilmesiyle büyük gelişmelerin sağlanacağını vurgulamıştır.

Karabulut (2005), Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından komşu ülke sayısında artışın meydana gelmesiyle, ülkemizin yeni fırsatlar yakaladığını ve yakalanan bu fırsatların en iyi şekilde değerlendirilebilmesi için nelerin yapılması gerektiği konusunu ele almaktadır. Aynı zamanda Türkiye ile Ermenistan sınır bölgesinde kalkınma ve ticaretin önemini vurgulayarak geçmişte yaşanan sorunların bölgede ciddi anlamda ticari bir kayba neden olduğunu ve bunun aşılması gerektiğini ileri sürmektedir.

Karabulut (2011), çalışmasında Doğu Anadolu Bölgesi'nin en geri kalmış illerinden birisi olan Kars ilinin devlet, özel sektör ve devlet-özel sektör işbirliğiyle Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan ile ticaret yapma imkanının bulunduğunu ve böylece kalkınmasının hızlandırabileceğini belirtmektedir.

Tutar vd. (2012), yaptıkları çalışmada, Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars illerini kapsayan Serhat Bölgesi'nin Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'ya açılan kapısı konumunda bulunduğu dikkat çekerek, bölgenin diğer bölgelerle kıyaslandığında dış ticaret ve lojistik alanında avantajlı konumda olduğu ileri sürülmektedir. Sınır ticaretinin gelişmesiyle bölge ekonomisinin canlanacağı, istihdamın artacağı, sanayinin yeni yatırım kararlarının alınması sonucu gelişeceği ve bölge halkının gelir ve refah düzeyinin artacağı vurgulanmaktadır.

Taşlıyan ve Hırlak (2012), çalışmalarında sınır ticaretinin ülkede uygulanan ithalat rejiminin dışında kalan bir uygulama olduğu ve ülkemizde sınır ticareti yapılabilen illerde fert başına düşen gelirin ortalamanın altında bulunduğu gerçeğinden hareketle alternatif gelir kaynaklarının oluşturulmasında sınır ticaretinin Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri ile Kilis ili için büyük önem taşıdığını ifade etmektedirler.

Deniz (2013), çalışmasında sınır ticaretinin kapsamını belirterek, yasal düzenlemeleri ele almış ve sınır ticaretinin istenilen düzeyde gerçekleşebilmesi için sınır bölgelerinde sınır ticareti ile uğraşan girişimcilere finansman desteğinin sağlanması gerektiğini vurgulamıştır.

Yulu (2014), Dil ucu sınır kapısının, Türkiye ile Nahçıvan Özerk Bölgesi (Azerbaycan) arasında sınır ticareti açısından önemini ortaya koyarak, Iğdır ekonomisinin bu değişimden ne yönde etkilendiği sorusuna cevap aramaktadır. Buna göre sınır kapısının açılması, ile ekonomisinde primer faaliyetlerde çalışanların tersi yer faaliyetlere geçme eğilimi göstermelerine neden olmuştur. Ekonomide gözlenen bu gelişmeler, sosyal, kültürel vb. alanlarda da yoğun etkisini göstermektedir.

Deniz ve Ağırkaya (2015), Iğdır ilinin iktisadi kalkınması için 70 firmaya başvurarak saha araştırması yapmış ve sınır ticaretinin olumlu veya olumsuz yönlerini irdelemeye çalışmışlardır. Elde edilen bulgulara göre, firmaların yarısı sınır ticareti yaptıkları ülkelerin kendilerine kolaylık sağlamadığını ifade ederken, yapılan ticaretinin istihdamı artırdığını ve göçün bu yolla azaldığını belirtmişlerdir. Ayrıca sınır ticareti yapılırken karşılaşılan zorluklarda ankete katılan firmalar tarafından ortaya konmuştur.

Öztürk ve Akgöz (2015) ise sınır ticaretinin ileri ve kurumsal şeklinin ekonomik entegrasyonlar olmasından hareketle yoksulluk, terör eylemleri ve kaçakçılıkla mücadelede sınır ticaret merkezleri ve serbest bölgelerin açılmasının ülkemizin kalkınmasındaki önemini ele alıp değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Nas ve Toprak (2016), çalışmalarında İran'la sınır ticareti alışverişinde bulunan 120

mükellefe ulaşarak anket uygulamışlar ve elde edilen bulgular doğrultusunda problemlerin bir an önce çözüme kavuşturulması gerekliliğini ortaya koymuşlardır. Böylece bölge kalkınmasının ve toplumsal refahın sağlanmasında sınır ticaretinin önemi bir kez daha anlaşılmış olmaktadır.

Ayrıca, konuyu daha fazla detaylandırmak, önemini vurgulamak, ortaya çıkan sorunlara ilişkin çözümler bulabilmek amacıyla üniversiteler de zaman zaman kongreler, sempozyumlar ve seminerler düzenleme girişiminde bulunmaktadırlar. Böylece konunun uzmanları, gelişmeleri ve sorunları meslektaşları ile enine boyuna tartışma fırsatı yakalayabilmektedirler. Aynı zamanda sunulan bildiri metinleri ile de literatürün zenginleşmesi sağlanmaktadır. Iğdır İlinin Ekonomik Gelişmesini konu alan seminer çalışmaları (2000), Bölgesel Gelişme Stratejileri konulu Türkiye İktisat Kongresi (2004), Şırnak Üniversitesi'nin düzenlediği Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu (2010), Kilis 7 Aralık Üniversitesi tarafından düzenlenen I. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi (2010), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nin II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu (2012) ile Iğdır Üniversitesi'nin ev sahipliğini yaptığı I. Uluslararası Iğdır Sempozyumu (2013) bu tür etkinliklere örnek gösterilebilirler. Ayrıca en fazla sınır kapısına sahip ülke olarak her sınır kapısında sınır ticareti yapılmadığı için, yeni sınır kapılarının açılarak sınır ticaretinin gerçekleştirilmesi için bölgedeki kalkınma ajansları tarafından da çeşitli projeler yürütülmektedir (Örnek: DAKA, 2014: 1-90).

5. TÜRKİYE'DE SINIR TİCARETİNİN BÖLGESEL KALKINMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:

1962 yılında hazırlanıp 1963 yılında uygulanmaya başlanan Türkiye'nin ilk Beş Yıllık Kalkınma Planında, ülkenin demokrasi koşullarında planlı bir kalkınma dönemine girildiğinden söz edilmektedir (Bekcan, 2016: 1). Şu anda 10.'su uygulanan (2014-2018) planların zamana uyum sağlayarak büyük bir değişim gösterdiği söylenebilir. Buna göre, 1960 öncesi planları, devletçi, kısmi; 1960-1980 döneminin planları karma ekonomi ilkesine dayanan bütüncül; 1980-2000 döneminin planları ise, liberal ve stratejik planlar olarak nitelendirilebilirler (Turhan, 2012: 28). Ayrıca 1980 öncesinde sanayileşmede ithal ikameci politikalar benimsenmişken, 1980 sonrasında ise serbest piyasa ve açık ekonomiye geçiş politikaları yönlendirici olmuşlardır (Karluk, 2013: 1).

Kalkınma planları, her sektör için farklı farklı anlamlar taşımaktadır. Söz konusu planlar, kamu sektörü için emredici, özel sektör için ise yol gösterici niteliğe sahiptirler. Günümüzde ise, büyük ölçüde gözden düşmüş olmalarına rağmen, içerdikleri bilgiler, hedefler ve önlemler açısından hala önemlerini korumaktadırlar (Bekcan, 2016: 1).

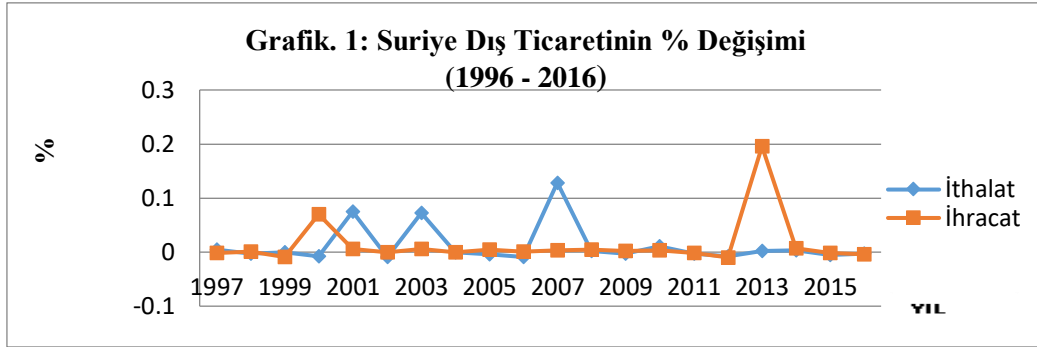
Bilindiği gibi kalkınma kavramı, ekonomi de halkın değer yargıları ve dünya görüşü ile birlikte, tüketim ve davranış kalıplarındaki değişimleri içerecek biçimde toplumsal ve kurumsal yapıda dönüşüme yol açan büyüme anlamına gelmektedir. Bu bağlamda yaklaşık 55 yıldır uygulanan kalkınma planlarının sonuçları değerlendirildiğinde, ülkenin doğusu ve batısı arasındaki gelişmişlik düzeyi, halkın yaşama standardı ve eğitim kalitesi gibi konu başlıklarında aşamayacak derecede uçurumların bulunduğu gözlemlenmektedir. Özellikle gelişmişlik seviyesi ve kişi başına düşen gelir açısından Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin Türkiye ortalamasının altında yer alması dikkat çekicidir (Yamak, vd. 2010: 456). Bölge, tarım için uygun değildir; sanayi açısından özel sektörün dikkatini çekecek mukayeseli üstünlükleri bulunmamaktadır; hayvancılık sektörü ise bölge halkının temel geçim kaynağı olmasına rağmen terör tehlikesi nedeniyle yok olmak üzeredir (Kara, 2005: 76). Ayrıca bu bölgelerde yer alan iller (Ardahan, Kars, Erzurum ve Artvin) sürekli göç veren illerdir ve bu durum ülkenin diğer illerinde birtakım problemlerin ortaya çıkmasına ve huzursuzlukların yaşanmasına neden olmaktadır (Başkan ve Göker, 2010: 197). Buna göre bölgenin kalkındırılması için ivedilikle çözüm üretmek gerekmektedir.

Nitekim Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nin gelişmesi ve kalkındırılması hemen hemen bütün Cumhuriyet hükümetleri tarafından öncelikli amaç olarak belirlenmiştir (Karluk, 2010: 58). Fakat bu konuda tam anlamıyla bir başarı elde edilememiştir. Bu amaca ulaşmak için bölgeye yönelik çeşitli teşvik paketleri açıklanmış, yardımlar yapılmış, zorunlu hizmet uygulamaları getirilmiş ancak yine de sonuç değişmemiştir. Çünkü bölgelerin kalkınmasını bir taraftan iklim koşullarının ağırlığı ve coğrafi yapının olumsuzluğu zorlaştırırken, diğer taraftan da terör tehlikesi nedeniyle yıllardır süren güvenlik sorunları engelleyici rol oynamıştır (Karluk ve Dural 2010: 58). Bunlara ek olarak; bölgelerin karayolu altyapısının yeterince iyi olmaması, üretim faktörlerinin sınırlı olması, sanayileşmiş bölgelere olan mesafesi, tarım ve sanayi üretimlerinin yetersiz olması, iş olanaklarının azlığı, nüfusun yoğunluğu, gelir dağılımı eşitsizliği ve gümrüklerdeki fiziksel koşulların tam olarak sağlanamamış olması gibi faktörler de bölgelerin kalkınmasını olumsuz yönde etkileyen diğer faktörlerdir (Dural ve Göktepe, 2010: 233-234 ve Özcan vd., 2010b: 412).

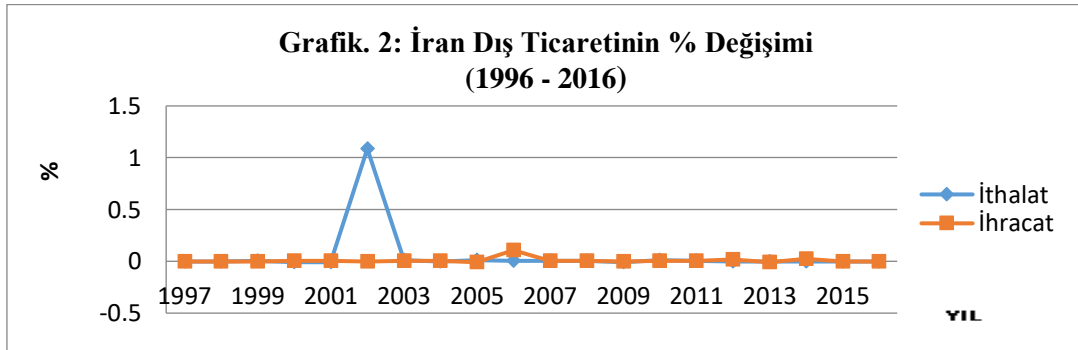
Buradan hareketle sınır ticareti, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin geri kalmışlığını önleyerek kalkınmasını sağlamak ve gelir dağılımı eşitsizliğini ortadan kaldırmak amacıyla alternatif bir kalkınma modeli olarak değerlendirilmiştir. Bu yolla hem doğrudan doğruya bölge halkının ekonomik açıdan durumları, hem de dolaylı olarak ülke ekonomisinin gelişimi sağlanabilmektedir. Kısaca belirtmek gerekirse, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin kalkınmasında, sınır ticareti önemli bir fırsat olmaktadır (Sugözü ve Atay, 2010: 66).

Ayrıca ülke geneli için belirlenen kalkınma stratejilerine hâkim olan ‘merkezden bölgeye’ şeklindeki uygulamanın, 2000’li yıllardan sonra ‘bölgeden merkeze’ olarak değişikliğe uğratılması da sınır ticaretinin önemini artmasına yol açmıştır (Beyoğlu ve Alpaydın, 2010: 299). Böylece bölgeler, sahip oldukları içsel/yerel dinamiklerini kullanarak gelir düzeylerini artırma, sermaye birikimi elde etme, iş piyasasının canlanması ile istihdam olanaklarını artırma ve kültürel zenginleşmeyi de sağlayarak kendi kalkınmalarını elde edebilme fırsatı yakalamaktadırlar (Özcan vd. 2010b: 412 ve Beyoğlu ve Alpaydın, 2010: 299).

1996-2016 dönemi için ülkemizin komşu ülkelerle yaptığı sınır ticareti değerleri tuik.gov.tr adresinden elde edilmiştir. Aşağıda söz konusu verilerin % değişimlerinden hareketle düzenlenen grafikler açıklanmaktadır. Bu grafiklerden sınır ticareti yapılan ülkelere ait dış ticaret işlemlerinin genel seyri sırasıyla takip edilebilmektedir.

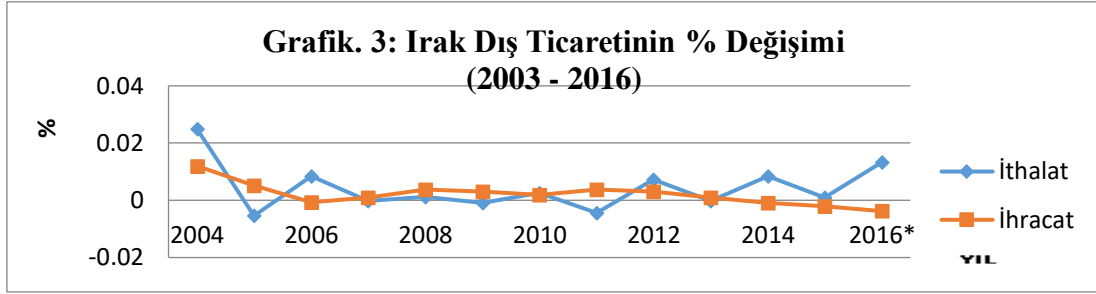

Suriye'nin ülkemizle olan dış ticareti, 1997-2000 yılları arasında durağanlık gösterirken, 2000-2003 arasında hem ihracat hem de ithalat rakamları bir sıçrama göstermiştir. Ancak 2001'den 2012'ye kadar ülkenin ihracat rakamlarında önemli bir değişiklik olmazken ithalat değerleri inişli çıkışlı bir seyir göstermiştir. 2012'den sonra ise, ihracat rakamlarında ciddi bir sıçrama gözlenmektedir. 2015'den itibaren de her iki değer yine bir durağanlık dönemine girmişlerdir. Hiç kuşkusuz bu gelişmede ülkede yaşanan iç savaşın rolü büyüktür (Grafik.1).

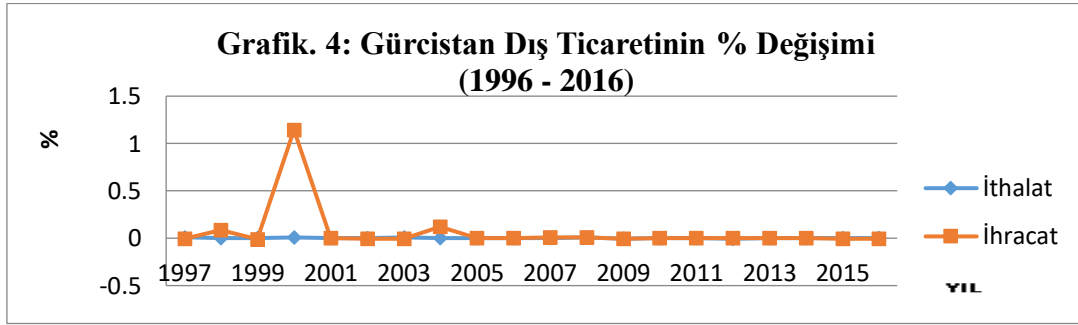

İran'ın ülkemizle yaptığı dış ticaret rakamlarına baktığımızda, 1996 ve 2016 döneminde sadece 2001 ve 2003 yılları arasında önemli bir sıçrama yaptığı, daha düşük bir hareketliliğin ise 2005 ve 2007 yılları arasında yaşandığı anlaşılmaktadır (Grafik. 2). Bu gelişmenin, ülkeye

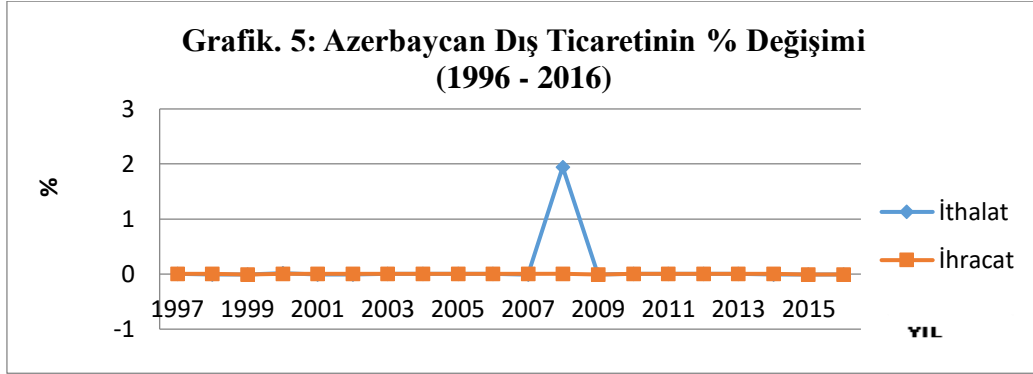
uygulanan ekonomik ambargonun bir sonucu olduğu söylenebilir. Öte yandan İran'ın sınır ticaretinin gelişmesi için başlangıçta çok istekli olmasına rağmen ilerleyen süreçte herhangi bir çaba göstermediği de bilinmektedir. Çünkü İran, Türkiye'nin uyguladığı sıfır gümrük vergisini uygulama girişiminde bulunmamaktadır. Son yıllarda ise Türkiye ile İran arasında ihracat ve ithalat rakamlarının birbirine eşit olduğu gözlemlenmektedir.

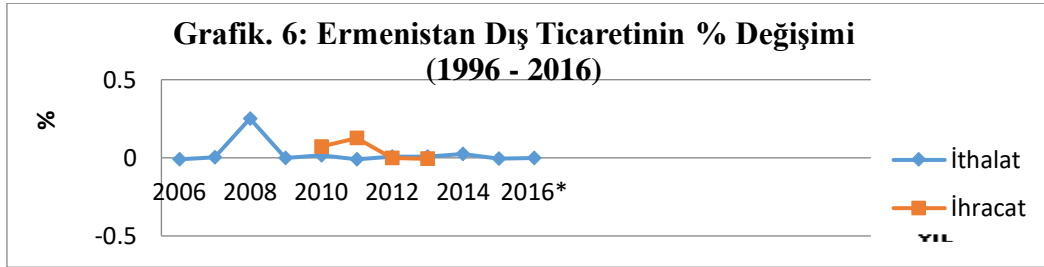
Türkiye'nin Irak'la olan dış ticareti, Amerika'nın Irak'ı işgali sonrası yani 2004 yılından sonra canlılık kazanmıştır (Grafik. 3). Gerek ithalat, gerekse ihracat rakamları, sınır ticaretinin en yoğun olarak yapıldığı ülkenin Irak olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Ancak son dönemlerde bu ülke ile olan dış ticaret işlemlerinde ithalat artarken ihracat azalma eğilimi göstermektedir. Ülkenin içinde bulunduğu siyasi belirsizliğin bu sonucun elde edilmesinde önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir.

Ülkemizin Gürcistan'la olan dış ticareti, özellikle ihracatı 2000 yılında önemli oranda artış göstermiştir (Grafik. 4). Ancak bu artış kısa süreli olmuş, 2004 yılında yeniden bir canlanma gözlenmişse de bundan sonra durağanlık yaşanmaya başlanmıştır. Söz konusu durağanlık halen devam etmektedir. İthalat rakamlarının seyrinde ise dikkati çekecek bir gelişme gözlenmemektedir. Buradan ülkemizin Gürcistan'la olan dış ticaretinin, daha çok ihracat ağırlıklı olarak gerçekleştiği sonucu elde edilebilmektedir.

Azerbaycan ile yapılan dış ticaret değerlerine bakıldığında, 2007 ve 2009 yılları arasında bir sıçramanın olduğu, ancak ele alınan 1996-2016 döneminde bunun dışında önemli bir hareketliliğin yaşanmadığı anlaşılmaktadır (Grafik. 5). Genel olarak bu ülke ile yapılan ticarete ihracat ve ithalat rakamları birbirine örtüşmektedir.

Ülkemizin Ermenistan ile olan dış ticareti, 2006 yılından itibaren canlılık kazanmıştır. Bu gelişme, iki ülkenin birbirine yakınlaşmasını sağlamıştır. Grafik. 6'da da görüldüğü gibi, Ermenistan ile daha çok ithalat işlemleri yoğunluktadır. İhracat ise, 2010 yılında başlamış 2013 yılında da oldukça azalmış hatta karşılaşılan değerler ihracatın 2013'ten sonra sonlandırılmış olduğunu düşündürmektedir.

SONUÇ

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nin gelişmişlik ve kalkınmışlık düzeyleri bakımından Türkiye ortalamasının altında kaldığı bilinen bir gerçektir. Bu bölgelerde sınır ticaretinin etkinleştirilmesi, ortaya çıkan farkların büyük oranda giderilebileceğini göstermektedir. Ancak sınır ticaretinin bölge halkı için pek çok olumlu yönü bulunurken olumsuz yönlerini de gözardı etmemek gerekmektedir. Bu noktada kalkınma ajanslarına önemli görevler düşmektedir. Devletin sınır ticareti yoluyla ülkeye getirilen ürünlerin, sınır ticareti yapmaya yetkili olan illerin dışına yönlendirilmesi sonucu ortaya çıkan fiyat farklarından dolayı zarara uğramaması için kalkınma ajanslarının denetleyici rolünün önemi büyüktür.

Bilindiği gibi, Türkiye dünya üzerinde gümrüğü en çok olan ülkelerden biridir. Bu durum ülkemiz açısından hem bir avantaj hem de bir dezavantajdır. Şöyle ki, ülkemizin sahip olduğu gümrükler, bir taraftan ülkemize önemli bir maliyet yüklerken diğer taraftan da sınır ticareti yoluyla bölgedeki ekonominin canlanması, iş olanaklarının artması, bölge halkının gelir ve refah düzeylerinin yükselmesi sağlanarak bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi mümkün olabilmektedir.

Ülkemiz açısından, sıfır maliyetli bir yatırım olma özelliği taşıyan sınır ticareti, özellikle son yıllarda komşu ülkelerle ticari ilişkilerin istikrarlı bir şekilde yürütülmesini sağlayacak bir yol olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda küreselleşmenin ekonomik sınırları ortadan kaldırması ve her alanda faaliyet gösteren çok uluslu şirketlerin yaygınlaşması da sınır ticaretinin ülke için önemini artmasına neden olmaktadır.

1990'lı yıllardan itibaren değişen ve gelişen dünya düzeninin şekillenmesinde doğu ve batı arasında “köprü ülke” olarak yer alan Türkiye'nin istikrarlı olması büyük önem taşımaktadır. Bu ateş çemberinin içinde istikrarını koruyarak çok-kültürlü ve çok-kimlikli yapısıyla ülkemizin ekonomik olarak güçlü olması bölge barışı ve huzuru için çok önemlidir. Bu nedenle “BRIICS (Brazil, Russia, India, Indonesia, China and South Africa) ülkeleri olarak tanınan grubun, sınır ticaretinde ne derece etkili oldukları gözönüne alındığında Türkiye'nin de sınır ticaretini, bölgesel kalkınmayı hızlandırmada bir fırsat olarak değerlendirmesi gerekmektedir. Bölgede sınır ticaretinin gelişmesi, döviz kazandırıcı bir işlem olarak ihracatın artmasına, dış ticaret dengesinin sağlanmasına ve kuşkusuz ülkenin ekonomik olarak güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca sınır ticareti işlemleri, Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması (GATT) ile Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) benimsediği “en çok kayrılan ülke” ilkesinin uygulanmasında istisnai bir durum olarak belirtilmektedir (Dural ve Göktepe, 2010: 229).

KAYNAKÇA

- Aras, R. (2014); “Türkiye’de Sınır Ve Sınır Bölgeleri Çalışmaları: Eleştirel Bir Değerlendirme”, Mukaddime, 5(2), 15-37.
- Başar, S, ve Künu, S, (2013); “Sınır Ticaretinin Bölge Ekonomisine Etkisi”, I. Uluslararası İğdır Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildiri Kitabı.
- Başkan, T. D. Ve Göker, İ. E. K. (2010); “Sınır Ticaretinde Bankaların Rolü Ve Önemi”, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, I. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı.
- Bayhan, M. Küçük Kaplan, İ, ve Serinkan, C, (2010); “Türkiye’de Sınır Ticaretinin İncelenmesi” Kilis 7 Aralık Üniversitesi, I. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı.

- Bekcan, M. (2016); <http://www.muctebabekcan.com/2016/11/7-8-9-10-bes-yillik-kalkinma.html>.
- Beyoğlu, D, Ve Alpaydın, U.A.R., (2010); “Yeni Bölgesel Kalkınma Stratejilerinde Sınır Ticaretinin Yeri”, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, I. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı.
- DAKA, (2014); Çilli Sınır Ticaret Merkezi Fizibilite Çalışmaları, Çaldıran Kaymakamlığı.
- Deniz, T. (2013); “Sınırlar, Sınır Ticareti Ve Sınır Ticaret Merkezleri (Borders, Border Trade And Border Trade Centers)”, *The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science*, Volume 6, Issue 4, 351-370.
- Dural, B. Y. ve Göktepe, H. (2010), “Sınır Ticaretinin Türkiye’de Gelişimi Ve Karşılaşılan Sorunlar”, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, I. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı.
- Ertürk, Y, E., Deniz, A. Ve Ağırkaya M, B, (2013); Bölgeler Arasındaki Dengesizliklerin Giderilmesinde Güçlü Bir Dış Ticaret Aracı: Sınır Ticareti, *Iğdır Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 79-88.
- Gümrükler Genel Müdürlüğü (GGM), <http://ggm.gtb.gov.tr/sikca-sorulan-sorular/ticari/sinir-ticareti>, Erişim: 9,11,21016.
- Güneş, R., Durmuş, A. F. ve Ceyhan, M. (2010); “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki Sınır Ticareti: Sınır Ticaretinin Gelişimini Engelleyen Faktörler ve Çözüm Önerileri”, *Malatya: Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 1-22.
- Kalaycı, İ. ve Doğan, A. (2010); “Sınır Ticaretinin İktisat Politikası Sınırları”, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, I. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı.
- Kara, M, (2005); “Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye’deki Sınır Ticaretinin Değerlendirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(3): 60-79.
- Karabağ, S, (2006); “Sınır Ticaretinin Bölgesel Kalkınmadaki Etkileri”, Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, IV, Coğrafya Sempozyumu, Bildiri Kitapları.
- Karabulut, K, (2005); “1990 Sonrası Gelişmelerle Kars-Ardahan-Iğdır Üçgeni”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 1.

- Karabulut, K. (2011); “Kars İlinin Kalkınma Stratejisi Nasıl Olmalıdır?”, *Kafkas Üniversitesi İİBF. Dergisi*, Cilt:1-Sayı:2, 38-52.
- Karluk, S, R, Ve Dural, B, Y, (2010); “Sınır Ticaretinin Türkiye Ve Komşu Ülkelere Etkileri”, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, I. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı.
- Karluk, S. R. (2013); <https://www.turkishtimes.com/tr/content/tag/10-bes-yillik-kalkinma-plani/>.
- Kilis Ticaret ve Sanayi Odası (2010); “Sınır Ticareti Uygulaması Sorunlar Ve Çözüm Önerileri”, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, I. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı.
- Koday, Z. (1994); “Sınır Ticaretimiz Bakımından Sarp Sınır Kapısının Önemi”, *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:1, 123-126.
- Marangoz, M., Önce, G. ve Çelikkan, H. (2010); “Girişimci Şehir Gaziantep Ve Sınır Ticareti”, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, I. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı.
- Mercan, A,N, (2011); “Sınır Ticaretinin Geliştirilmesi ve Sınırların Serbest Yerler Haline Dönüştürülmesi”, *Mevzuat Dergisi*, Cilt:14, Sayı:158.
- Mete, M, Çevik, F, S, ve Eren, M, V, (2014), “Regional Instability In Terms Of Economy: Border Trade And Habur Border Gate”, *International Journal of Economics and Research*, Volume 5, Issue 4.
- Milliyet.com.tr, EkonomiHaber, “Sınır ticareti yapanlara yeni kolaylıklar getirildi”, Erişim: 29,10,2016.
- Nas, Z. ve Toprak, N., (2016); “Sınır Ticaretinin Önemi Ve Sınır Ticareti Yapan Mükelleflerin Ticari Verimliliğini Etkileyen Faktörler: Van-Kapıköy Örneği”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (The Journal Of Social Sciences Institute)*, Sayı 30, 234-272.
- Orhan, O, Z, (2000); Sınır Ticaretinin Türkiye Ekonomisine Etkileri, İTO Yayınları No,2000-27.
- Öcal, F, M,, Tutar, F,, Eren, M, V, (2010); “Türkiye İle Suriye Arasındaki Sınır Ticaretinin Ülke Ekonomilerine Etkileri” Kilis 7 Aralık Üniversitesi, I. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı.
- Özcan, S., Sarıkaya, M Ve Erdem, H., (2010); “ Sınır Ticareti Yapan İşletmelerde Stratejik İşbirliği Ardahan Gürcistan Örneği”, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, I. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı.

- Özcan, S., Taş, H.Y., Karali, A.E., (2010), “Sınır Ticaretinin Yöre Halkının İstihdam Yapısı Ve Gelir Düzeylerine Etkileri” Kilis 7 Aralık Üniversitesi, I. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı.
- Özçelik, M, K., Oğan, E, Ve Güzel, S, A, (2015); “Sarp Sınır Kapısından Gerçekleştirilen Sınır Ticareti Ve Artvin Ekonomisine Etkileri”, *Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Sayı 13.
- Özçiloğlu, M. ve Sakar, M. M. (2011); “Sınır Ticareti Uygulaması Sorunlar Ve Çözüm Önerileri”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi (Journal of Entrepreneurship and Development)*, (6:1), 21-43.
- Öztürk, Y.K. ve Akgöz, S.S. (2015); “Bölgesel Kalkınmada Serbest Bölgeler Ve Sınır Ticaretinin Önemi Ve Ülke Ekonomisine Katkıları”, Bingöl, 3. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı Sunulan Bildiriler Kitabı, 1-8.
- Öztürk,N, (2006); “Türkiye’de Sınır Ticaretinin Gelişimi, Ekonomik Etkileri, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:2, Sayı:3.
- Resmi Gazete (1980); Sınır Ticareti Yönetmeliği, (20.09.1980 tarih ve 16760 sayılı).
- Resmi Gazete (1982); İhracat Rejimi Kararı ve İhracat Yönetmeliği, (07.01.1982 tarih ve 17567 sayılı).
- Resmi Gazete (1993); Sınır ve Kıyı Ticaretinin Düzenlenmesine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı, (01.09.1993 tarih ve 21685 sayılı).
- Resmi Gazete (1996); Başbakanlık Dış ticaret Müsteşarlığının 96/7782 Sayılı Sınır Ticareti Kararı (31 Ocak 1996 tarih ve 22540 sayılı).
- Resmi Gazete (1998); 98/12254 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı,
- Resmi Gazete (2003a); Sınır Ticaret Merkezlerinin Kurulmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı, (10 Nisan 2003 tarih ve 25075 sayılı).
- Resmi Gazete, (2003b), 10/04/2003 Tarihli ve 2003/5408 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.
- Resmi Gazete, (2008); 1/12/2008 Tarihli ve 2008/14451 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.
- Resmi Gazete, (2009); 16/5/2009 Tarihli ve 2008/14451 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı Eki “Sınır Ticaretinin Düzenlenmesine İlişkin Karar” (16/5/2009 Tarih ve 27230 Sayılı).
- Resmi Gazete, (2016); 18/03/2016 Tarihli ve 8478 Sayılı Karar.

- Sayım, F, ve Zengin, H,İ, (2012); “Dış Ticarete Kullanılan Finansman Ve Teslim Şekillerinin Türkiye'nin Sınır Ticareti Uygulamalarında Kullanılabilirliği”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 8, Sayı 17.
- Sönmez, M, (1995); Sınır ve Kıyı Ticareti, Erzurum: Yaylacık Matbaası,
- Sugözü, İ.H. ve Atay, M. (2010); “Sınır Kapılarının Güneydoğu Anadolu Bölgesi Ekonomisi Üzerine Etkileri Kapsamında Habur Sınır Kapısı”, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, I. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı.
- Tan M, ve Altundal, F, (2008); Türkiye'de Sınır Ticareti'nin Gelişimi ve Mevcut Durumu, İstanbul Ticaret Odası Raporu No: 26.
- Taşlıyan, M., Hırlak, B. (2012); “Sınır Ticaretinin Bölge Ekonomilerine Etkileri: Kilis İli Örneği”, II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu.
- Tayfur, L, Ve Kara, M, (2010); “Türkiye’de Sınır Ticareti Uygulamalarının Değerlendirilmesi”, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, I. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı.
- Topay, M, ve Çeltikçi, O, (2015); “Türkiye'nin Kafkas Ülkeleriyle Sınır Ticareti”, I. Uluslararası Kafkasya-Orta Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresi, Kars/ Türkiye.
- TUİK, (2017); İstatistiksel Tablolar ve Dinamik Sorgulama.
- Turhan, T,G, (2012); Kara Sınırı Komşuları ile Ticaretin Türkiye'nin Kalkınmasına Etkisi Çekim Modeli Yaklaşımı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tutar, H, Elyıldırım, G., Demir, E., Aydoğdu, B., Erdal, M. ve Boztemir, İ. (2012); “TRA2 Bölgesinde Sınır Ticareti ve Sınır Kapıları: Sosyo-Ekonomik Bir Analiz, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, SERKA Kalkınma Ajansı, ISBN NO: 978-605-63661-0-9.
- Yamak, R., Güneysu, F. ve Erdem, H.F. (2010); “Sınır Ticaretinin Ekonomik Etkileri Üzerine Alternatif Tezler: Türkiye Uygulaması”, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, I. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, Bildiriler Kitabı.
- Yulu, A., (2014); “Dilucu Sınır Kapısı'nın Iğdır Şehri Üzerindeki Etkileri (The Effects of the Dilucu Border Gate on Iğdır)”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, Sayı 28, 20-35.